

Het menselijk tekort

Het is alweer vijf en twintig jaar geleden dat in Frankrijk een van de belangrijkste literaire prijzen, de Prix Concourt, werd toegekend aan een roman van André Malraux, welke roman indertijd door Duperron in het Nederlands is vertaald onder de titel „Het menselijk tekort”. De oorspronkelijke titel zou beter zijn weer te geven door een omschrijving: De toestand, de gesteldheid waarin de mens verkeert, of misschien ook zijn noodlot. Maar de term „menselijk tekort” geeft toch de bedoeling wel juist weer. Waarin bestaat dat tekort? Wel, de mens heeft volgens Malraux eigenlijk een leven zonder uitzicht en zonder veel hoop. Indien hij het toch aanvaardt dan schuilt zijn grootheid hierin, dat hij — om een woord te gebruiken dat wordt toegeschreven aan Willem de Zwijger — niet zeker behoeft te zijn, dat hij slaagt, om toch volhardend te streven en te strijden. Niet echter tegen tastbare vijanden vecht hij, maar tegen fatale machten die in de mens schuilen en in het bittere leven tot uiting komen. Hij vecht om zichzelf tot waarde te maken, hij strijdt dus om zijn menselijke waardigheid te redden. Maar zonder veel hoop op de overwinning. Hier ontmoet men dus een levensbeschouwing, die men aristocratisch zou kunnen noemen en voornáám, maar ook hard.

Men weet dat Malraux sinds de oorlog nauw is verbonden met de Franse Generaal de Gaulle, en dat heeft hem nu weer in het licht geplaatst van de openbaarheid. Maar laten wij eerst enige aandacht schenken aan zijn roman, die hij omstreeks 1930 schreef. Het tekort van de mens in zijn onvermogen, om de tegenwerking der omstandigheden in zijn innerlijk en buiten hem te overwinnen, maar ook om werkelijk te geloven aan een hoger menselijk doel. Om aan de wanhoop te ontkomen strijdt hij soms en ontplooit dan een ontzaglijke energie. Maar hij doet dat meer om zich te doen gelden en zich een taak te stellen dan uit vertrouwen en geloof in het doel daarvan. De roman speelt in de Chinese revolutie en heeft als achtergrond de verschrikkelijke strijd tussen nationalist en communisten in Sjanghai in 1927.

De hoofdfiguren zijn hard, hun strijd is wreed, zij doden en worden gedood. De romantische idealisten onder hen worden verbitterde realisten en van zedelijke grootheid is weinig sprake meer.

Grootheid schuilt echter wel in het aanvaarden van een zelf opgelegde taak. Er komt een merkwaardige zin in voor over een jonge man: „Hij bezat aan leven niet veel meer dan er nodig was om het lijden te verdragen”. En eenzelfde trots komt tot uiting in de gedachte, dat de dood niet verschrikkelijk is, maar dat het een voorrecht is, zijn wijze van sterven zelf te kiezen: het is schoon zijn eigen dood te sterven, een dood die lijkt op het eigen leven. Men ziet, dat de beschouwing tragisch is. Het boek eindigt met een gesprek tussen een Chinees en een Europese vrouw, die zich in dienst heeft gesteld van de revolutionairen en na de nederlaag der communisten naar Moskou gaat. De oudere man zegt tot haar: „Luister naar mij: je moet van de levenden houden en niet van de doden”. En zij antwoordt: „Ik ga niet naar Moskou om van iemand te houden”. De man tracht haar ervan te overtuigen, dat zij niet de wraak moet zoeken. „Op de weg van de wraak ontmoet je het leven”. Maar zij antwoordt: „Dit is geen reden, om het leven te zoeken”. En haar laatste woorden: „Ik schrei nu bijna nooit meer”.

Het menselijke tekort, inderdaad. Wij ontmoeten wreedheid, en hoeveel daarvan heeft de wereld in de laatste dertig jaar gekend. Martelingen, onmenselijkheid, hardheid. En zelfs zij die zich beroepen op idealen vervallen vaak in de strijd tot het gebruik van ruwe folteringen, of die nu lichamelijk of geestelijk van aard zijn. Welk een teleurstellingen, welk een ontuchtering hebben zij te verwerken. En als hier wordt gesproken van waardigheid dan betreft die voornamelijk de trots, waarmee men zijn zwaarmoedigheid onderdrukt, de verbeterheid, waarmee men zich laat gelden.

Ik geloof dat wij in een tijd, die zoveel oorlogen, revoluties, staatsgrepen en mishandelingen heeft meegebracht — en hoe vers zijn nog in ons geheugen het nationaal-socialisme en de jodenvervolgung — de bittere mentaliteit van deze

romanhelden wel kunnen begrijpen. En men kan dit pessimisme ook niet wegvagen met blijmoedige woorden, alsof wij zouden leven op zijn best in de beste der werelden. De uitvinding van atoom- en waterstoffbommen is al voldoende, om ons met de werkelijkheid te confronteren. De kranten geven de lezers elke dag redenen te over om zich bedreigd te voelen.

Ook zonder de zucht naar sensatie is de historie al angstwekkend genoeg. En wij moeten erkennen, dat het voornaam is, indien men de wanhoop, die aldus mocht ontstaan kan verdringen en verdrijven door activiteit en ontplooiing van energie. Deze stoutmoedigheid is een vergoeding voor het tekort of liever een tegenwicht.

En aan de helden van de roman van Malraux kan men zijn bewondering ook niet onthouden. Er is weliswaar opgemerkt, dat zij in zekere zin „supermensen” zijn, en men heeft in dit verband de naam genoemd van een geïdealiseerde Napoleon, of van de Duitse wijsgeer Nietzsche die op dichterlijke wijze droomde van een soort hogere mens, die ook al hard zou zijn jegens het leed. Zonder echter maar enigszins aan deze voorbeelden te denken kan men ook toegeven, dat er waarheid kan schuilen in de gedachte, dat de smart een mens kan stalen. In de door ons genoemde roman komt een zin voor, die te denken geeft: „Er bestaat geen waardigheid, die niet op leed berust”.

En toch worden dit mistroostige gepeins en die tragische filosofie weerlegd door één zeer practische tegenwerping: men kan er niet bij leven. Wij zagen dat de oudere Chinees aan het einde van de roman de opmerking maakt, dat men van de levenden moet houden en het leven moet zoeken. Dit is geen preek, maar een noodzakelijkheid. En wij zullen trachten dit toe te lichten.

Dit jaar is in de nazomer in Moskou een internationaal congres gehouden van wetenschappelijke beoefenaren van de Slavische taal en letterkunde. Er werd toen veel gesproken over de betekenis van Dostojewski. En een Amerikaanse deelnemer maakte daarbij een vergelijking tussen de Fransman Malraux en de Rus Dostojewski. Hij zag de gelijkenis hierin, dat beiden niet de sociale omstandigheden verantwoordelijk stelden voor het kwaad, maar dat hun aanklacht het leven zelf zou gelden, de ónwaardigheid van de mens. Er is niemand die men schuldig zou kunnen verklaren, de schuld ligt in de wortel van het bestaan, zo zouden beiden hebben geredeneerd. Er was veel verzet tegen deze stelling, wat Dostojewski betreft, en men kan haar ook niet volledig en consequent toepassen op Malraux. Want wij zullen zien, dat deze, ondanks zijn roman „Het menselijk tekort” een innerlijk tegenstrijdige figuur is.

Wat nu Dostojewski aangaat, bij wie men denkt aan de roman „Schuld en Boete”, staat het wel vast, dat hij wel degelijk het begrip van schuld jegens de medemens erkende.

Wel had hij een enigszins mysterieuze en ten dele theologische opvatting over dat begrip „schuld”. Voor ons als humanisten betekent het woord echter allereerst gevoel van verantwoordelijkheid jegens onze naasten. Indien men spreekt van een menselijk tekort, dan steekt en hindert dat en bezorgt het ons wroeging, zodra wij eigen aansprakelijkheid beseffen. En wel geen sterveling zal vrij zijn van dat gevoel. Dit bewijst te meer, dat wij er naar streven, in harmonie met anderen te leven, al zijn onze theorieën over de mens nog zo pessimistisch.

Natuurlijk ontbreekt er veel aan de situatie van het menszijn, en dat zal altijd zo blijven. De volmaaktheid is een illusie, en zelfs de humaniteit zal nooit volkomen worden verwerkelijkt. Elk kind wordt geboren met alle driften, die zijn zedelijke vermogens tegenwerken. En zelfs zijn opvoeding tot maatschappelijke deugden slaagt nooit geheel. Het leven zelf levert een tekort op, en de grimmige pessimist Schopenhauer heeft er van gezegd, dat het „een onderneming is, waarvan de inkomsten de uitgaven nooit dekken”. Maar wat baat het of men dat alles steeds weer in het licht stelt? Er zijn gelegenheden genoeg, waarbij men het moet constateren. Dat betekent echter helemaal niet, dat men zou kunnen leven alleen om (door zich een taak te stellen), zijn wanhoop de baas te blijven. De energie, die wij hebben, is niet alleen in staat ons zelf te laten gelden, maar ook om iets te scheppen, dat waardevol is voor anderen. En die anderen hebben wij altijd nodig voor het wekken van hoop, voor iets positiefs, dat ons verrijkt en troost en helpt. Men kan zelfs zeggen: een aanzienlijk deel van onze energie moeten wij aan anderen schenken, wij hebben het over, wij kunnen niet anders dan het weggeven. En dit feit maakt iets mogelijk, dat staat als een tegood tegenover een tekort. Het maakt het ons mogelijk, van levende mensen te houden. Het moge dan waar zijn, dat er genoeg in het leven is om te haten, niemand ontkomt aan de noodzakelijkheid te zoeken naar liefde, al was het maar om zich te troosten over het bestaan, en die liefde te geven om aan de eenzaamheid te ontkomen.

De schrijver van de roman, Malraux, kan men daarom al niet vereenzelvigen met de theorie, die men uit zijn boeken kan putten. Hij is zelf een vat vol tegenstrijdigheden.

Na de oorlog, als aanhanger van De Gaulle, heeft hij weliswaar gevaarlijke theorieën verkondigd over sterke mannen, die als een soort Napoleon boven de gewone stervelingen zouden staan. Maar anderzijds heeft hij deelgenomen aan de strijd tegen fascisme en nationaal-socialisme en op hartstochtelijke wijze tegen tyrannie en rassendiscriminatie en folteringengevochten. In de praktijk heeft ook hij niet kunnen berusten in het uitzichtloze of wanhopige van het leven en niet kunnen volstaan met aristocratische verachting. In zijn boek zegt iemand: „Ik heb deelgenomen aan de burgeroorlog. Ik weet het: de onzen hebben ook gemarteld. De mensheid zal veel vreugde moeten leren kennen om dit alles goed te maken”. Inderdaad: velen hebben iets aan elkander goed te maken. Daartoe hebben wij het vermogen. Maar dat niet alleen: wij kunnen niet anders, als wij niet willen verkommen en vertwijfelen. En als men spreekt van waardigheid en van onverbiddelijke strijd, dan betreffen die toch zeker de onvermijdelijke opdracht, het levensgeluk en elkaar te zoeken en blijdschap en uit elke nederlaag en teleurstelling ons weer op te richten met dat doel. En zelfs als het leven redeloos en absurd wordt genoemd is er maar één verlichting, ook voor degenen die dat in hun pessimistische uren zeggen, en die ligt in het onvermoeid streven naar verdraagzaamheid, een zo kenmerkend woord, dat zegt dat men elkaar moet verdragen om het leven te dragen. En een stap verder brengt ons tot iets meer, al is dat dan ook bestemd voor een veel kleinere kring: tot sympathie en genegenheid jegens mensen, van wie wij leren houden.

Er zijn perioden genoeg dat wij geneigd zijn de nadruk te leggen op het vernederende, het onwaardige van het bestaan der mensen. En wij zijn te wijs geworden om veel illusies te hebben. Velen vluchten in de verbeelding, die afleiding biedt, anderen in het daadloos fatalisme, sommigen in een soort wanhopige en onredelijke activiteit, waarmee zij zich wijs maken de wanhoop de baas te blijven. Redelijk echter is het, hoop te koesteren, dat wij voor elkaar iets kunnen betekenen. Voor de mens blijft toch de mens het hoogste wezen, en binnen onze gemeenschap moge dan veel leed gevonden worden, buiten onze gemeenzaamheid ligt geen vreugde.

Dr. A. L. CONSTANDSE

Enkele Uitgaven en Brochures van het Humanistisch Verbond

Kalender 1959	f 2,50
Beginsel en doel	„ 0,25
Dit wordt gedaan	„ 0,30
Wat ben ik eigenlijk?	„ 0,25
Verrassende ontmoeting	„ 0,15
Echt en onecht in geloof en ongeloof van Prof. T. T. ten Have	„ 0,75
Modern Humanisme van Dr. J. P. van Praag	„ 1,75
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	„ 0,75
van A. J. Groenman-Deinum	
Humanisme en Rede	„ 2,25
Humanisme en Religie	„ 1,90
De idee van de Openbare School van Dr. J. C. Brandt Corstius	„ 0,60

Bovenstaande uitgaven zijn verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht, telefoon 030-10163 postgiro-rekening 304960.

Een uitgebreide brochure-lijst wordt U gaarne op verzoek toegezonden.

HET WOORD VAN DE WEEK

23 november 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 47

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

D. TH. WINTER
ROOSEVELT LAAN 143,,
AMSTERDAM - Z 2-10

W

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

- 24 November — A.V.R.O. 16.45. Mej. M. J. Dijkstra — „De Volwassene.”
30 November — V.A.R.A. 9.45. P. N. Kruyswijk — „Ontnuchtering en Surprise.”
7 December — V.A.R.A. 9.45. Dr. B. W. Schaper — „Tien jaar mensenrechten.”
14 December — V.A.R.A. 9.45. Prof. Dr. M. Minnaert —
„De bevrijding van de oorlog.”
21 December — V.A.R.A. 9.45. Prof. Dr. G. Stuiveling — Nog niet bekend.
22 December — A.V.R.O. 16.45. Mej. M. J. Dijkstra — „De oudste generatie.”
28 December — V.A.R.A. 9.45. Prof. Dr. J. J. Fahrenfort —
„Nationalisme en Humanisme.”

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.